

Dve u biti različite vrste ratne veštine

Pukovnik u penziji prof. dr *MENSUR IBRAHIMPAŠIĆ*

U uvodnom delu članka izložene su premise teze da je društvena stvarnost druge polovine 20. veka proizvela istorijski kvalitativno novu osnovu razvoja ratne veštine kao osobene misli i prakse i da se na toj osnovi razvija savremena ratna veština u biti drukčija od one koja je proistekla iz društvene stvarnosti 18. i 19. veka.

U prvom delu ukazuje se na uzroke nastanka tradicionalističke ratne veštine, kao instrumentalne discipline i nepolitičke vrste delatnosti kojom se vojna sila pretvara u sredstvo politike po koncepciji: politika – strategija – politika.

U drugom, težišnom delu prvo je izložena teza da su kvalitativne promene ljudskog i materijalno-tehničkog činioca rata, koje su se desile u 20. veku, osnovni uzroci nastanka savremene ratne veštine. Zatim se utvrđuje suština savremene ratne veštine: ona je organski deo politike u smislu da politika neprekidno mora raspolagati sposobnošću vojnog promišljanja društvene stvarnosti, a ratna veština sposobnošću političkog promišljanja konstituisanja i upotrebe vojne sile.

U trećem delu obrazlaže se teza da je zajednička karakteristika osnovnih vidova protivrečnosti savremene ratne veštine u tome što oni predstavljaju, s jedne strane, izraz uvažavanja činjenice da neposredna upotreba vojne sile može imati za posledicu samouništenje čovečanstva i da je sve manje efikasno sredstvo politike sa pozicija sile a, s druge strane, izraz su nastojanja za pronalaženje strategija koje bi i u takvim uslovima činile vojnu silu racionalnim i efikasnim sredstvom politike sa pozicija sile.

Na kraju se razmatra naša ratna veština, kao reprezentativni primer savremene ratne veštine.

Društvena stvarnost druge polovine XX veka proizvela je *istorijski kvalitativno novu osnovu* razvoja ratne veštine kao osobene misli i prakse. Visoka tenzija ideoloških konfrontacija, koja je proizišla iz rezultata drugog svetskog rata i poprimila planetarne razmere, stvorila je koprenu

koja je otežavala uočavanje te činjenice. Njena neprozirnost naročito je zamagljivala tu činjenicu u periodu hladnog rata, a i danas je zamagluje u momentima ispoljavanja recidiva tog perioda.

Kroz tu barijeru teško se probijala teorijska misao sposobna da celovitije sagleda da su brojne vojne strategije, nastale posle drugog svetskog rata – od blokovskih strategija i strategija supersila do strategija antikolonijalnih, narodnooslobodilačkih i revolucionarnih pokreta – pojava strana društvenih procesa koji su proizvodili istorijski kvalitativno novu osnovu konstituisanja i ispoljavanja vojne sile kao oblika društvene moći, a time i osnove ratne veštine, jer je ona *esencijalni* izraz konstituisanja i ispoljavanja vojne sile kao oblika društvene moći.

Zato se desilo da još nije dovoljno uočeno i celovitije obrazloženo da su te strategije proizvod istorijskog momenta međusobnog sučeljavanja dve po svojoj prirodi i biti različite vrste ratne veštine: *tradicionalističke*, proistekle iz društvene stvarnosti XVIII i XIX veka, koja se održava ne samo snagom inercije viševjekovne tradicije već i oslanjanjem na još postojeća svoja ishodišta u savremenoj stvarnosti, te sopstvenim modifikacijama na koju je prisiljava ta stvarnost, i *savremene*, koja proizlazi iz procesa stvaranja istorijski kvalitativno nove osnove konstituisanja i ispoljavanja vojne sile kao oblika društvene moći.

Prva je uveliko istorijski prevaziđena, ali budući da postoje društvene snage kojima odgovara kao način ostvarivanja njihovih interesa i koje raspolažu sposobnošću njenog modificiranja prema zahtevima savremenih uslova, još je uvek na istorijskoj sceni, a naročito kao sredstvo politike sa pozicija sile. Druga je u početnoj fazi svog istorijskog nastupanja. Pokazala je svoju primerenost savremenoj društvenoj stvarnosti kao izraz vojne moći narodnooslobodilačkih i revolucionarnih pokreta. Ali, u mnogim slučajevima ispoljila je i svoju nesposobnost za pouzdan kontinuiran razvoj. Događalo se to onda kada je u društvima koja su stvorena takvom ratnom veštinom etatizam postao dominantna društvena snaga, kome je po sebi neprimerena takva ratna veština.

Usmeravanje teorijske misli na istraživanje ovih činjenica višestruko je značajno: doprinosi potpunijem sagledavanju uzroka i prirode politike sa pozicija sile, te mogućnosti njenog prevladavanja; omogućava pouzdanije objaš-

njenje rezultata ratova vođenih u drugoj polovini XX veka; omogućava potpunije objašnjenje savremenih pojava kao što su blokovsko povezivanje i konfrontiranje, trka u naoružavanju, detant; stvara pouzdaniju osnovu za utvrđivanja pojava militarizma; omogućava pouzdanije odgovore na pitanja kako izgrađivati demokratske a efikasne odbrambene sisteme.

Istraživanje istorijski kvalitativno nove osnove razvoja ratne veštine od posebnog značaja je za našu ratnu veštinu. Ona je nastala kao autentična antitradicionalistička ratna veština, o čemu će kasnije biti više reči. To znači da su u tadašnjoj konkretno-istorijskoj datosti postojale objektivne mogućnosti njenog nastanka i da se ona razvila kao takva zahvaljujući sposobnosti njenih tvoraca da otkriju te mogućnosti i deluju primereno njima. Od tada neprekidno se menja društvena stvarnost – i našeg društva i međunarodne zajednice, a tim promenama obuhvaćen je i razvoj istorijski kvalitativno nove osnove ratne veštine. Da bi se kontinuirano razvijala kao autentična savremena ratna veština, ona mora raspolagati sposobnošću pravovremenog otkrivanja i uvažavanja tih promena, a to nije moguće bez neprekidnog istraživanja.

U daljem tekstu sažeto je izložena teza naznačena navedenim premisama: da je druga polovina dvadesetog veka period nastanka istorijski kvalitativno nove osnove ratne veštine u biti različite od tradicionalističke, tj. one koja je na istorijskoj sceni od kraja osamnaestog veka.

TRADICIONALISTIČKA RATNA VEŠTINA

Buržoasko-demokratske revolucije proizvele su, između ostalog, i istorijski nove mogućnosti konstituisanja vojne sile i vođenje rata. Ističući značaj te činjenice, u studiji »Mogućnosti Svete alijanse za rat protiv Francuske«, Engels kaže: »Savremeni sistem vođenja rata predstavlja prirodni proizvod Francuske revolucije; njegov preduslov je u socijalnom i političkom oslobođenju *buržoazije i sićnog seljaštva*«. ¹ Posle izlaganja istorijskih činjenica koje govore o tom oslobođenju, zaključuje: »Dakle, savremeni način vođenja rata zahteva prethodno oslobođenje buržoazije i

¹ Engels, *Izabrana vojna dela*. knj. I, Vojnoizdavački zavod »Vojno delo«, Beograd, 1953, str. 464.

seljaka, ili, drukčije rečeno, on predstavlja *vojni izraz tog oslobođenja*«. ²

Zahvaljujući oslobođenju o kojem govori Engels, buržoaske države stekle su *ekonomsku, političku i tehničku* sposobnost za stvaranje masovnih armija, opremljenih kvalitativno novim naoružanjem. Bio je to najznačajniji i prelomni istorijski momenat u razvoju vojne sile, pa samim tim i ratne veštine. Svaka od tih sposobnosti buržoaske države delovala je na svoj način kao jedna od bitnih determinanti razvoja ratne veštine. Za razvoj *shvatanja* o karakteru i društvenoj ulozi ratne veštine kao misaone i praktične delatnosti presudno je uticala politička moć (sposobnost) buržoaske države. Zašto? Zato što je politika istorijski novog tipa države morala dati odgovor na pitanje: kakva treba da bude po svom društvenom biću vojna sila koja će predstavljati pouzdano sredstvo ostvarivanja klasnog interesa buržoazije kao nove vladajuće društvene snage. Tim odgovorom valjalo je rešiti dva osnovna problema: (1) kako konstituisati vojnu silu koja neće ugroziti demokratske tekovine revolucije kao bitnog uslova za slobodan razvoj kapitala, i (2) kako, u uslovima sve zaoštrenijih klasnih protivurečnosti, široke slojeve naroda pretvarati u pouzdanu vojničku masu? Rešiti ove probleme značilo je stvoriti *ideološku osnovu* nove, buržoaske vojske i njene ratne veštine.

Odgovor na ta pitanja nije bio unison. ³ U toku samih revolucija javile su se radikalno demokratske ideje o novoj vojsci i njenoj ratnoj veštini. One su izražavale istorijski momenat jedinstva svih antifeudalnih snaga. U Sjedinjenim Američkim Državama to je ideja države bez stajaće vojske, čiji je istaknuti zagovornik bio i sam Vašington. U Francuskoj to je ideja o naoružanom narodu koju su zastupali predstavnici radikalnog krila revolucije Žan-Pol-Mara, Sen Žist i Karno. Ali brzo se pokazalo da su one za stvarnost buržoaskog društva utopijske ideje. Potvrđuje se da je stajaća nacionalna armija najpouzdaniji oblik vojne organizacije za ostvarivanje interesa nove vladajuće klase. Ona omogućava buržoaziji – kako su se socijalisti figurativno izražavali – da pretvara milionske mase širokih narodnih

² Isto, str. 467.

³ Sažet i sistematizovan pregled tih shvatanja vidi u delima: Petar Tomac *Ratovi i armije XIX veka*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1968, str. 476–487, i Ježi Vjatr, *Sociologija vojske*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1986, str. 73–142.

slojeva u »topovsko meso« za ostvarivanje njenih interesa. Ali, preuzimanjem i političke vlasti u svoje ruke, Napoleon je u oštroj formi postavio problem odnosa političke i vojne vlasti. Dominacija vojne vlasti javila se kao prepreka ostvarivanju interesa kapitala i on se pobrinuo da sruši tu prepreku. Na tu činjenicu sjajno ukazuje Mering, kada piše: »Francuska nije odnela pobjedu u kapitalističkom ratu protiv Engleske, ali je pobedila u civilizatorskom ratu protiv feudalnih kontinentalnih sila. U pogledu ovoga, ne treba da nas vara ni pad Napoleona, ni 15 godina burbonske restauracije, koja je došla posle njega. Napoleon je pao isključivo zato što je to htela francuska buržoazija, kojoj je postala suvišna njegova vojna diktatura, a koja je predstavljala samo sredstvo za njene ciljeve. Njeno protivljenje je paralisalo njegovu snagu u odlučujućem zimskom pohodu 1813/14. godine. Uz jednako naprezanje snaga, kakvo je u to vreme izvršila Pruska, Francuska bi mogla da izvede još milion boraca, a bilo je dovoljna 1/10 ili najviše 1/5 ovih snaga da bi se pobjeda Napoleona obezbedila (...) Ali, vojni genije bio je za francusku buržoaziju suviše nesigurno mesto za plasiranje kapitala; ona je radije pristala da dozvoli povratak šupljoglavih Burbona, sa kojima se kasnije lako obračunala u Julskoj revoluciji 1830. g.«⁴

Tražeci odgovor na pitanje kako vojnu silu konstituisati kao pouzdano *sredstvo* ostvarivanja interesa nacionalnog kapitala, buržoazija je našla rešenje u uspostavljanju osobene *ravnoteže između civilne i vojne vlasti*. Ova ravnoteža je uspostavljana na različite načine, pa i narušavana, u pojedinim zemljama, zavisno od osobenosti razvoja kapitalizma u svakoj od njih. Ali, suština je svuda ista: donošenje političkih odluka je domen civilne vlasti, a organizacija vojske i vođenje oružane borbe za ostvarivanje ciljeva rata, koje određuje politika, domen je vojne vlasti. Ova druga ostvaruje, dakle, *zadate joj ciljeve*. Ona je samo sredstvo politike. Zato se odsustvo profesionalnih vojnika u donošenju političkih odluka uzima kao jedan od bitnih kriterija demokratičnosti društva, a na uvažavanje njihove pozvanosti i kompetentnosti da odlučuju u organizovanju armije i u vođenju oružane borbe gleda se kao na izraz mudrosti politike.

⁴ Mering, *Ogledi iz ratne veštine*, Vojnoizdavački zavod »Vojno delo«, Beograd, 1955, str. 320.

To je *ideološka osnova* na kojoj se razvilo shvatanje ratne vještine kao – *instrumentalne* discipline. Njegova teorijski razvijena bitna polazišta nalazimo već kod Klauzevica, i ona glase: (1) ratna vještina je umeće primene oružane borbe kao načina ostvarivanja od politike zadatih ciljeva rata; (2) zbog toga područje kojim se ona bavi jesu borbeno dejstva kao postupak uništavanja protivničkih snaga; (3) bitne karakteristike oružane borbe kao osobene društvene stvarnosti (odnosno kao »naročito određenog rada«, kako se izražava Klauzevic) jesu opasnost, telesni napor, neizvesnost i slučajnost, pa su zato *vojskovođin talenat* (sposobnost intuitivnog zaključivanja u borbenoj situaciji i sposobnost donošenja smelih odluka) i *ratnička vrlina vojske* (a ona znači pretvaranje čoveka u ulogu koja mu je u borbi namenjena i na osnovu toga uvežbanost i prekaljenost kojima se jedinice spajaju u celinu »kao da su slivene od jednog komada«) odlučujući činioci borbene efikasnosti.

Dakle, suština ratne vještine kao instrumentalne discipline (kao »naročito određenog rada«) jeste u njenom određenju kao po sebi *nepolitičke* vrste delatnosti kojom se vojna sila pretvara u *sredstvo politike*. Zato su armije izgrađivane kao nacionalne institucije bez političkog subjektiviteta (vojna lica nisu imala pravo bilo kakvog učešća u političkom životu, nisu imala pravo glasa na izborima, pa se govorilo da stražari stoje pred kasarnama da u njih ne uđe politika). U XIX veku društvena moć buržoazije, kao reprezentanta nacionalnih interesa, bila je u usponu, uprkos usponu i proletarijata kao društvene snage, što je imalo za posledicu zaoštavanje klasnih protivrečnosti. Tadašnji ekonomski, politički i tehnički razvoj kapitalističkih država omogućavali su da ratna vještina, kao instrumentalna disciplina, bude efikasno sredstvo politike i u odbrambenim i u osvajачkim ratovima.

Iako je takva ratna vještina bila sredstvo i velikih kolonijalnih osvajanja i vođenja mnogih drugih nepravednih ratova, ocenjivana je kao izraz demokratskog duha građanskog društva. U takvoj oceni sadržan je značajan deo istine, ali i ne cela istina o njenoj stvarnoj biti. Posmatrano sa stanovišta istorijskog razvoja građanskog društva, ona je zaista bila značajan elemenat demokratskih koncepcija njegovog razvoja. Jer, zahvaljujući razvoju naoružanja, vojska je izrastala u društvenu instituciju koja je neposredno posedovala sve veću moć najjače fizičke prinude. Budući da se

njena institucionalizacija temelji na komandnom odnosu, kao osnovnom društvenom odnosu vojne organizacije, povećavale su se mogućnosti njenog osamostaljivanja od društva i zaposedanje pozicije vladajuće političke snage u društvu, o čemu govore brojni primeri uspostavljanja militarističkih režima. Zato je za demokratske snage odnos društvo–armija postojao sve značajniji. One su se borile za instrumentalizaciju ratne veštine po koncepciji politika–strategija–politika, jer je ona izraz takvog odnosa između civilne i vojne vlasti u kojem je druga sredstvo prve, pa se time ograničava mogućnost da se druga osamostali u dominantnu političku snagu, a obezbeđuje se njen elitistički društveni status.

Ali, to je samo prvi deo istine. Drugi njen deo čine ove dve činjenice. Prvo, to što je ratna veština instrumentalizovana i kao misao i kao praksa do nivoa pukog sredstva politike ne čini je izrazom demokratskog duha. Kao takva ona može podjednako biti sredstvo odbrane demokratije i sredstvo porobljavanja i osvajanja, što zavisi od ciljeva i karaktera politike kojoj služi. Drugo, da bi bila *pouzđano sredstvo*, mora biti temeljena na instrumentalističkom duhu, što znači da oni koji je stvaraju i primenjuju moraju biti ljudi koji se ne osećaju pozvanim da se pitaju: zašto upotrebljavamo oružje? Zato je u vojskama stvaranim za primenu ovakve ratne veštine takvo mišljenje uzdignuto na nivo primarnog principa vojničke etike, te uspostavljan takav sistem unutrašnjih društvenih odnosa kojim se ljudi pretvaraju u bića koja misle i deluju po načelu ustupanja sopstvene misli i volje pretpostavljenom i mehaničkog izvršavanja njihovih naređenja.⁵

Zbog toga je takva ratna veština po sebi izrazit oblik nedemokratskog mišljenja i delovanja, jer svodi čoveka na nemisleće depersonalizirano biće, pretvarajući ga u sredstvo od društva otuđene etatističke moći. Ako se uzmu u obzir ove činjenice, postaje očigledno da one »demokrate« koji na današnjoj političkoj sceni naše zemlje uzvikuju parole o isključivanju vojnika iz političkog i društvenog života, smatrajući ga činom koji je po sebi izraz demokratije, demonstriraju svoju neupućenost u istoriju odnosa društvo–armija, a pogotovo u savremene relacije tog odnosa, što će biti još vidljivije posle prikaza savremene ratne veštine.

⁵ Videti: G.L. Schleich, *Vom Leathwerker der Gedanken*.

U prvom svetskom ratu javljaju se prvi nagoveštaji procesa istorijskog prevazilaženja ovakve ratne veštine. U Velikoj Britaniji – zemlji u kojoj je tradicionalistička ratna veština razvijena do njenog najvišeg dometa – formiraju se organi za vođenje propagande usmerene prema protivničkim snagama kao formacijski organi, a to znači organi koji se bave političkom delatnošću. Bio je to sasvim mali korak nastupajućeg procesa unutrašnje politizacije buržoaskih armija. Ali delovao je kao tako nov i efikasan postupak da je kasnije u Nemačkoj bila glasna teza prema kojoj je nemačka armija doživela poraz zbog nadmoćnosti protivničke propagande. Razume se, ona nije bila tačna, ali je značajna kao vesnik saznanja da je nastupilo vreme u kome unutrašnja politizacija oružanih snaga i njihova sposobnost propagandno-psihološkog delovanja na protivnika postaje nova značajna dimenzija ratne veštine. Nastanak Crvene armije i njen uspeh u slamanju unutrašnje oružane kontra-revolucije i spoljne vojne intervencije su neuporedivo značajniji dokaz da dolazi vreme po karakteru drukčije ratne veštine. Tu činjenicu dobro uočava Erl u delu »Tvorci moderne strategije« kada piše da je unutrašnja politizacija Crvene armije bila presudni činilac njene borbene sposobnosti da izvojuje takvu pobedu. Sa tom sposobnošću tadašnje vladajuće shvatanje ratne veštine nije računalo kao sa jednim od bitnih činilaca borbene sposobnosti trupa. Iako su to bili značajni dokazi o neprimerenosti shvatanja ratne veštine kao instrumentalne discipline društvenoj stvarnosti XX veka, ono je ostalo dominirajuće u njegovoj prvoj polovini: »kineski zid« i dalje je oštro razdvajao pozvane da se bave politikom (civilne vlasti), kao nekompetentne za bilo kakvo promišljanje vojnih poslova i pozvane da se bave problematikom vojske i rata (vojne vlasti), kao nekompetentne za bilo kakvo promišljanje političkih činilaca.

Stvarnost drugog svetskog rata primorava zastupnike tog shvatanja na njegovu modifikaciju i u zemljama u kojima je ono bilo najžilavije. Jedna od tih zemalja je Velika Britanija i dovoljno je ovom prilikom nju uzeti za primer. Čerčilovi memoari »Drugi svetski rat« uverljivo govore o tome kako se javljaju novine u toj »tvrđavi« shvatanja ratne veštine kao instrumentalne discipline. Čerčil je istaknuti političar koji stoji na stanovištu da je politika suviše ozbiljna stvar da bi se smelo dopustiti da u njoj imaju reč i generali. Ali ga ratna stvarnost primorava da ga modifi-

cira. Već polovinom prve godine rata zaključuje: »U totalnom ratu je apsolutno nemoguće povući jasnu graničnu liniju između vojnih i nevojnih poslova«. ⁶ Zatim opisuje kako je između njega kao predsednika vlade i načelnika generalštabova došlo do punog međusobnog razumevanja i saradnje, pa konstatuje: »Nije bilo podeljenosti, kao u prošlom ratu, između političara i vojnika, između 'kaputaša' i 'sabljaša' – mrskih naziva koji su unosili samo zbrku«. ⁷ Naredne godine rata i posleratne decenije donose sve više dokaza o produbljavanju procesa istorijskog prevazilaženja ratne veštine kao instrumentalne discipline. Jedan od najreprezentativnijih jeste stvaranje Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i njene ratne veštine kao izraza vojne moći narodnooslobodilačkog revolucionarnog pokreta, odnosno naoružanog naroda kao subjekta rata.

SAVREMENA RATNA VEŠTINA

Savremena ratna veština je izraz (prirodni proizvod, kako bi rekao Engels) *kvalitativnih* promena ljudskog i materijalno-tehničkog činioca rata istorijskog značenja, a koje su posledica uticaja političkog, tehničkog i ekonomskog razvoja ljudskog društva dvadesetog veka na konstituisanje vojne sile. Kao oblik društvene moći, vojna sila je oduvek predstavljala sposobnost države kao društvene zajednice ili društvene grupe kao političkog subjekta da koristi (aktuelno ili potencijalno) postojeće demografske, političke, ekonomske, materijalne, tehničke, prirodne i duhovne mogućnosti za vođenje oružane borbe radi ostvarivanja svojih ciljeva. Ukoliko su se menjale te mogućnosti, menjala se konstitucija vojne sile (njena bitna svojstva kroz koja se pojavno ispoljavala ta njena suština) i njena društvena uloga kao sredstva za ostvarivanje interesa vladajućih društvenih snaga, o čemu svedoči i opisani nastanak i evolucija tradicionalističke ratne veštine.

Da bi se jasno videlo zašto i na koji način deluju kvalitativne promene ljudskog i materijalno-tehničkog činioca rata kao objektivna osnova nastanka i razvoja savremene ratne veštine, potrebno je naznačiti njihove nove kvalitete. Ali, pre toga treba istaći da te kvalitete možemo pouzdano

⁶ Vinston Čerčil, *Drugi svetski rat*, tom II, »Prosveta«, Beograd, str. 18.

⁷ Isto, str. 21.

utvrditi i razumeti samo pod uslovom da uvažavamo činjenicu da su oni proizvod *produbljenosti društvenog karaktera* savremene vojne sile. To je bitan metodološki zahtev.

Produbljenost društvenog karaktera vojne sile, što je naročito izraženo posle drugog svetskog rata, dvostruko se ispoljava. Prvo, sposobnost nekog društvenog subjekta (bilo kog: društva, države, društvene grupe) da svoju društvenu moć konstituiše i ispolji u obliku vojne sile zavisi danas u *većoj meri* nego ranije od njegovih mogućnosti da u svim oblastima društvenog života nalazi izvore svoje sposobnosti da oružanom borbom ostvaruje željene ciljeve. Drugo, svet je postao u tolikoj meri planetarno integrisana društvena zajednica da upotreba vojne sile, naročito u međunarodnim odnosima, u bilo kom delu sveta i u bilo kakvim lokalnim razmerama, izaziva neposredne značajne reakcije međunarodnih razmera. Time se objektivno produbila i proširila društvena osnova konstituisanja vojne sile. Svi slučajevi upotrebe vojne sile u drugoj polovini XX veka po načelima ratne veštine koja nije uvažavala to novo bitno opšte obeležje vojne sile pouzdani su indikatori istorijske prevaziđenosti takve ratne veštine, jer je uvek vodila samo u – poraz, bez obzira na brojnost trupa i kolosalna borbena svojstva ratne tehnike kojom su raspolagali njeni protagonisti. Najizrazitiji primeri jesu: korejski rat, francusko vojno angažovanje u Vijetnamu i Alžiru, američko vojno angažovanje u Vijetnamu i Kambodži, britansko-francusko-izraelska sueska operacija, vojno angažovanje Vijetnama u Kampučiji, sovjetsko vojno angažovanje u Avganistanu.

Uvažavajući naznačeni metodološki zahtev, vratimo se, najpre, pitanju: koja su kvalitativno nova svojstva *ljudskog činioca rata*?

Prvi takav kvalitet je – *individualni borački subjektivitet*. On je izraz lične motivisanosti i obučenosti vojnika da maksimalno iskoristi borbena svojstva oružja kojim rukuje. Toj tvrdnji može se postaviti prigovor koji glasi: pa takav kvalitet ljudskog činioca je jedna od manifestacija borbene moralne, a on je i za dosadašnje ratne veštine predstavljao bitnu vrednost borbene sposobnosti jedinica. Nesporno je da je visok borbeni moral oduvek bio najviši domet borbene sposobnosti. Ali, individualni borački subjektivitet, o kojem je ovde reč, kvalitativno se razlikuje od borbenog morala buržoaskih armija XIX i prve polovine XX veka. U to vreme borbeni moral je bio proizvod »ratničke

vrline«, tj. »pretvaranja čoveka u ulogu koja mu je namenjena« (Klauzevic), što znači da se ispoljavao prvenstveno u vidu kolektivnog borbenog duha ostvarenog *opresijom* (dril, mehanička disciplina, neposredni strah od starešine). Današnji individualni borački subjektivitet je takva manifestacija borbenog morala koja predstavlja unutrašnju individualnu pokretačku snagu koju nije moguće stvoriti nijednim načinom fizičke opresije. Pored toga, bitno je uočiti da je takva pokretačka snaga nov kvalitet ne samo zato što je izraz individualne motivisanosti, koja ne ishodi iz opresije, nego i zbog toga što je *zahteva savremeno oružje*, odnosno fizionomija savremenog bojišta. Razlog je jednostavan: borbene performanse savremenog oružja su izuzetne, ali u kojoj meri će one biti iskorišćene presudno zavisi od lične motivisanosti vojnika koji njime rukuju, jer na savremenom bojištu, za vreme vatrene dejstva jedinica i njihovih pokreta, do te mere slabi taktilna, vizuelna i auditivna veza između starešine i vojnika da starešina ne može ostvariti dobar uvid da li i kako dejstvuju pojedini vojnici. U takvim uslovima neposredna opresija kao pokretačka snaga je neprimenjiva, mada je to bila milenijumima.

Takva fizionomija savremenog bojišta je, dakle, posledica razvoja naoružanja i zato su se sve armije – bez obzira na njihov društveni karakter i ciljeve kojima služe – našle pred problemom kako obezbeđivati individualni borački subjektivitet. Svaka ga nastoji rešavati zavisno od mogućnosti kojima raspolaže. U svim se javljaju formacijski organi, nepoznati vojnoj organizaciji prethodnih epoha, namenjeni rešavanju tog problema. Oslonac za njegovo rešavanje potražen je i u odgovarajućim društvenim naukama. Rezultat je – konstituisanje vojne psihologije, vojne sociologije, vojne pedagogije i andragogije. Već u drugom svetском ratu počela su sistematska psihološka i sociološka istraživanja ponašanja ljudi u borbi, u čemu su prednjačili Amerikanci. U kojoj meri savremeno bojište zahteva novi kvalitet i vojničkog i starešinskog sastava ukazuje poznati francuski sociolog Rejmon Aron ovim zaključkom: »Starešina u borbi nije više aristokrata, već inženjer i to inženjer oružja i ljudskih duša«. ⁸ Ratna veština shvaćena samo kao instrumentalna disciplina nije sposobna da rešava taj problem, jer je za nju podaništvo osnovni kvalitet ljudskog

⁸ Raoumond Aron, *Paix et guerre entre les nations*, Calmon-Livy, 1962, str. 305.

činioca, a ono se stvara opresivnom etatističkom snagom države.

Drugo novo kvalitativno svojstvo ljudskog činioca jeste – *nacionalno i socijalno osveščavanje širokih slojeva stanovništva i njihova politizacija*, na osnovu čega se konstituišu u neuporedivo značajniji subjekt društvenog života nego što su bili u ranijim istorijskim epohama, pa i u *subjekt rata*. To je pojava koju Lenjin naziva izlazak narodnih masa na istorijsku scenu, a Tito velikim istorijskim buđenjem naroda. Ona je izuzetno značajna istorijska nova društvena energija za konstituisanje vojne sile. Ispoljava se na tri načina: (1) kao istorijski nova osnova borbenog morala; (2) kao mogućnost da se stanovništvo u masovnim razmerama – pokretano patriotskim i revolucionarnim duhom, a ne opresivnim merama države – uključuje u aktivnosti kojima se stvaraju uslovi za borbena dejstva oružanih snaga: obaveštajna služba, služba veze, zdravstveno zbrinjavanje, ishrana jedinica, fortifikacijski radovi, zaprečavanje, transport; (3) kao opšte nepriznavanje vlasti agresora na teritoriji koju zaposedne svojim trupama, a što se ispoljava u vidu različitih oblika neoružanog otpora njegovim nastojanjima da potencijale zauzetog prostora koristi za ostvarivanje svojih ciljeva.⁹

Taj istorijski novi kvalitet ljudskog činioca jedan je od bitnih razloga epohalne promene političke karte sveta u drugoj polovini XX veka: u prvoj polovini XX veka 70 odsto svetskog stanovništva živelo je u kolonijalnoj ili nekom drugom vidu nacionalne porobljenosti, a danas je to svega jedan odsto. Samo za tri decenije konstituisalo se preko stotinu nacionalno nezavisnih država. Rat u Vijetnamu je na posebno drastičan način pokazao da se u ovom kvalitetu ljudskog činioca sadrži društvena energija koju nije moguće uništiti vatrom i zaposedanjem teritorije. Amerikanci su u prvoj fazi eskalacije rata, od jula 1965. g. do decembra 1967. g., bacili na Severni i Južni Vijetnam 1,630.000 tona bombi, što znači po 45 kg eksploziva na svakog stanovnika, ili prosečno po 12 tona bombi na svaku kvadratnu milju. Efekat je za njih bio porazan. Zato su još žešće nastavili s takvom strategijom i do kraja rata bacili su oko osam miliona tona bombi i raketa na teritoriju Vijetnama, Laosa i Kambodže. I sve ih je to odvelo u – poraz.

⁹ Videti: Kristijan Melon, Žan-Mari Miler i Žak Semlen, *Neoružani otpor*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1989.

Tu su glavnu reč vodili protagonisti tradicionalističkog shvatanja ratne veštine. Doktrinarne novine koje su prihvatili (psihološko-propagandna dejstva, nekonvencionalna dejstva, dejstva komandi i jedinica za civilne poslove) bile su samo palijativne inovacije, koje nisu zadirale u instrumentalistički duh primenjene strategije. A ona je, zbog zaslepljenosti količinom i borbenim performansama ratne tehnike sa kojom je računala, bila nesposobna da ovaj kvalitet ljudskog činioca protivnika uzme kao bitan elemenat u proceni odnosa snaga. O tome dokumentovano govori Mičel Kler u knjizi »Rat kome nema kraja«.¹⁰

Treće novo kvalitativno svojstvo ljudskog činioca jeste njegova *planetarna dimenzija*. Ona je proizvod opšteg istorijskog procesa integracije ljudskog društva. Ispoljava se na dva načina: (1) u blokovskoj podeli sveta takvog karaktera da bi se direktan sukob među njima pretvorio u svet-ski rat u koji odmah bivaju uključene stotine miliona ljudi i čovečanstvu preti opasnost od samouništenja; (2) u reagovanju svetskog javnog mnjenja na svaki ratni sukob, ma gde se javio, u vidu: zabrinutosti od njegovog pretvaranja u žarište ugrožavanja svetskog mira, tj. u žarište svetskog rata; neposrednog političkog, moralnog, pa i drugog angažovanja velikih sila; stavova i akcija organizacije ujedinjenih nacija; moralnog i političkog otpora raznih pokreta protiv agresije; regionalne neposredne podrške jednoj ili drugoj zaraćenoj strani.

I u ranijim istorijskim epohama ljudski činilac poprimao je međunarodne dimenzije. Ali, bilo je to ograničenog dometa i po širini i po strukturi. Najviši domet koji je do-sezan bilo je – *savezništvo* određenog broja država. U to vreme generalštabovi, najkompetentniji stvaraoci ratnih planova (pa zato i reprezentanti ratne veštine), uzimali su u obzir količinu ljudstva koju im sopstvena država može dati na raspolaganje i sopstvenu sposobnost da ga »pretvo-ri u ulogu« koja im se tim planovima namenjuje, dodajući tome i snage saveznika na koje mogu računati. Društvena stvarnost nije ih nagonila da promišljaju ljudski činilac u bilo kojoj drugoj relaciji, pa to nisu ni činili. Takav generalštabni način promišljanja ljudskog činioca rata neprime-ren je stvarnosti savremenog sveta. Nesposoban je da uoči i uzima u obzir opisanu višestranost planetarne dimenzije

¹⁰ Mičel Kler, *Rat kome nema kraja* – američko planiranje novih Vijetnama, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1975.

ljudskog činioca, dakle njegov istorijski novi kvalitet, pa je i zato nesavremen – tradicionalistički. U spomenutoj knjizi Mičel Kler govori o nesposobnosti Pentagona da i ovaj kvalitet ljudskog činioca uzme u obzir kao značajnu strategijsku činjenicu u izradi planova za rat u Vijetnamu.

Sada bismo razmotrili kvalitativne promene materijalno-tehničkog činioca. One su brojne i mogu se utvrđivati, sistematizovati i klasificirati na osnovu različitih potreba i kriterija. Ovde će biti uzete u obzir samo one koje su posebno značajne za utvrđivanje karaktera ratne veštine kao misaone i praktične delatnosti i njene društvene uloge u savremenoj društvenoj stvarnosti.

Prva takva promena je pojava *oružja koja nadilaze sposobnost čoveka da ograniči i kontroliše posledice njegove upotrebe* (nuklearno, hemijsko, biološko, ekološko). Zadatak ratne veštine je da rešava probleme usmeravanja njegovog razvoja, svrsishodnosti i načina njegove upotrebe. Iz tog razloga ona prestaje biti delatnost koja odgovara samo na pitanje kako upotrebom oružja ostvariti zadati joj cilj i postaje delatnost koja je pozvana da promišlja i problem – opstanka ljudskog društva. Time se sadržaj i društvena uloga vojne misli (a njen suštinski deo je ratna veština) bitno menja. Odnos između politike i ratne veštine, koji je dominirao do pojave tog oružja, a koji je glasio: politika – strategija – politika, biva istorijski prevaziđen.

Na strategijskom nivou – ukoliko on ostaje u granicama racionalnog mišljenja – nestaje razlike između politike i ratne veštine u smislu da im je zadatak da rešavaju problem koji nije ni posebno politički, ni posebno vojni, pa ni vojno-politički u sadašnjem značenju tih pojmova, nego – *egzistencijalno-civilizacijski*: kako sprečiti da protivrečnosti savremenog sveta prerastu u čin njegovog samouništenja, a to znači kako sačuvati svetski mir. U takvoj stvarnosti podela onih koji odlučuju o tom oružju na vojnički nekompetentne političare (*»kaputaše«*) i politički nekompetentne vojnike (*»sabljaše«*) čist je anahronizam. Odluke o njemu mogu pouzdano da ostanu u granicama racionalnog mišljenja samo pod uslovom da je ono sinteza *humanističkog shvatanja, političke mudrosti i vojne kompetentnosti*.

Dakle, dogodio se istorijski paradoks: strategija se našla pred zadatkom kako *sprečiti* upotrebu oružja koje je sama stvorila. Zadatak nepojmljiv za tradicionalističko shvatanje ratne veštine. Reakcija na prvu upotrebu nuk-

learnog oružja bila je humanistički najradikalnija i najracionalnija. Glasila je: takvo oružje ne bi se smelo poveriti ljudskim rukama, treba ga uništiti.¹¹ Ali takvo shvatanje nije moglo postati oficijelno. Vladajući krugovi, svesni nastanka kvalitativno nove situacije, tražili su rešenje kojim bi sprečili samouništenje ljudskog društva i u isto vreme to oružje učinili novim izvorom sopstvene društvene moći radi ostvarivanja svojih parcijalnih interesa. Tako je nastala, evoluirajući u razne varijante, strategija ravnoteže straha. Izražavajući protivrečje iz kojeg je nastala, morala je biti duboko protivrečna: savremena je i humanistička u tom smislu što teži sprečiti čin samouništenja čovečanstva, a nesavremena je, tradicionalistička i nehumana, nedovoljno politički i vojnički mudra, jer svojim rešenjima neprekidno generira sve iracionalniju trku u naoružavanju, koja postaje sve značajniji ograničavajući činilac razvoja ljudskog društva i ne otklanja radikalno opasnost od njegovog samouništenja.

To je oružje bitno uticalo i na ratne veštine zemalja koje ga ne poseduju. Sve su ga morale uzimati u obzir kao istorijski kvalitativno novu činjenicu. Činile su to zavisno od karaktera i interesa vladajućih društvenih snaga u pojedinim zemljama. Najznačajniji rezultat je bio izgrađivanje ove tri osnovne konceptijske orijentacije ratne veštine: (1) koncepcija čija je bitna odrednica svrstavanje pod jedan od dva »nuklearna kišobrana« međusobno suprotstavljenih supersila; (2) koncepcija čija je bitna odrednica oslanjanje na snagu jedne od supersila bez oficijelnog blokovskog svrstavanja; (3) koncepcija čija je bitna odrednica oslonac na sopstvene snage, uz uvažavanje mogućnosti koje bi proistekle iz odnosa svetskog javnog mnjenja i pojedinih zemalja ako bi se zemlja našla u ratu. Treća konceptijska orijentacija, po svojoj suštini, predstavlja najradikalniji raskid sa tradicionalističkim shvatanjem ratne veštine.

Druga kvalitativna promena materijalno-tehničkog činioca jeste: *nova dijalektika odnosa oružje – cilj rata*.

Do polovine XX veka sposobnost država da svoju društvenu moć konstituišu kao vojnu silu bila je upravno proporcionalna njihovoj sposobnosti posedovanja materijalne energije koju su mogle aktivirati u vidu uništavajuće moći oružja (količine i njegovih borbenih performansi),

¹¹ Videti kako se razvijala evolucija strategije zastrašivanja u SAD u 50-tim i početkom 60-tih godina: Švarc, *Strategija juče, danas, sutra*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1968.

bez obzira na društvenu suštinu cilja koji su sebi postavljale. Danas to više nije tako. Na delu je mnogo složenija dijalektika odnosa između energije koju čovek može da aktivira u vidu uništavajuće moći oružja i ciljeva rata koji se žele postići, jer porast te vrste energije ne znači sam po sebi porast čovekove moći da ostvari cilj, nezavisno od njegove istorijske primerenosti.

Očigledno je, naime, da u društvenoj stvarnosti savremenog sveta porast vojne sile neke države, bloka država, nije jednak porastu količine i kvaliteta energije sadržane u stokovima oružja kojima raspolaže. Razume se, to ne znači da je oružje postalo manje značajan konstitutivni elemenat vojne sile kao oblika društvene moći. Ono i nadalje ostaje bitan konstitutivni elemenat vojne sile koji svojim kvantitativnim i kvalitativnim vrednostima određuje ukupnu efikasnost vojne sile, ali se ispoljava na nov način. Novina je u tome što povećanje materijalne energije sadržano u oružju predstavlja stvarno povećanje vojne sile, kao oblika društvene moći, *samo* u onoj meri u kojoj je ta energija istorijski *primerena* društveno-političkoj suštini *ciljeva* koji se njime žele postići. U svakom drugom slučaju, ta energija – ma koliko bila velika njena uništavajuća moć – ne doprinosi efikasnosti vojne sile, što podjednako važi i za nekonvencionalno i za konvencionalno oružje. Razlog je u već opisanim kvalitativnim promenama ljudskog činioca.

Ta činjenica zahteva mnogo suptilniju procenu odnosa snaga na bojištu od one za koju je sposobno tradicionalističko shvatanje ratne veštine, koje računa samo sa onim veličinama koje proizlaze iz opresivne, materijalne i manipulativne sposobnosti državnog aparata. Nama najbliži primer za to je sudar dva načina promišljanja oružane borbe u narodnooslobodilačkom ratu: načina mišljenja našeg Vrhovnog štaba, koje je dosegalo do najnižih nivoa komandovanja, i načina mišljenja komandi okupatorovih snaga i njihovih satelita. Izuzetno visoki borbeni moral naših jedinica, ma koliko bio značajna veličina za odnos snaga, nije bio dovoljan uslov da se porazi tehnički izrazito superiorniji, dobro organizovan i obučen protivnik. Bila je potrebna ratna veština sposobna da u svakoj konkretnoj situaciji vrši takvu procenu odnosa snaga kojom otkriva mogućnosti sopstvenih snaga koje proizlaze iz karaktera rata koji vode, tj. iz činjenice da su revolucionizirane narodne mase subjekt rata, i upoređuje sa mogućnostima protivnika ko-

je proizlaze iz činjenice da on vodi osvajajući rat i da predstavlja dobro opremljenu, dobro organizovanu i obučenu armiju, ali armiju čija ograničenja proističu iz takvog cilja rata i iz njenog etatističkog društvenog karaktera i tradicionalističke logike njene ratne veštine. Zahvaljujući takvoj sposobnosti naše ratne veštine, bila je moguća njena efikasnost i pobjeda.

Najaktuelniji i najzanimljiviji primer nove dijalektike odnosa oružja i cilja rata jeste moć i nemoć Narodnooslobodilačke armije Vijetnama. To je armija koja je uspela izgraditi ratnu vještinu kojom je pobedila izrazito tehnički superiornije protivnike (armije Francuske i SAD). Ta ista armija u ratu u Kambodži, sada tehnički i brojno izrazito superiornija nad protivnikom, nije sposobna da ostvari cilj koji joj je postavljen. Zašto? Zato što oružjem, ma kako ono bilo moćno, nije moguće porobiti nacionalno osvešćen narod. Nekadašnji uspešni stratezi narodnooslobodilačkog pokreta preobrazili su se u stratege tradicionalističkog shvatanja ratne veštine, jer sada opresivnu etatističku silu, čiji su predstavnici, uzimaju za osnovnu odrednicu koncipiranja svoje ratne veštine. Koliko je ta transformacija radikalna i humanističko-civilizacijski poražavajuća, govori činjenica da su postali slepi za istinu na kojoj su temeljili koncepciju svoje ratne veštine u narodnooslobodilačkom ratu i koja ih je dovela do pobjede, kojoj se čitav svet divio: istinu da danas nacionalno osvešćen narod nije moguće oružjem pokoriti.

Treća kvalitativna promena materijalno-tehničkog činioca jeste u tome što – *povećava uslovljenost vrednosti svih vrsta komandnih odluka od »kolektivne pameti«*.

Iz svega što je dosada rečeno vidi se da je procena odnosa snaga danas mnogo složenija nego u ranijim ratovima. I pored toga, zbog prirode oružane borbe, komandant ostaje jedini nosilac prava donošenja borbenih odluka o upotrebi snaga. On to danas čini na osnovu ogromnog broja informacija čije značenje mora ocenjivati na osnovu znanja svojih saradnika različitih profila stručnosti, jer drukčije ne može sebi obezbediti potrebnu kvalifikovanost za donošenje odluke. Zato komandni odnos poprima sve više karakter saradničkog odnosa između komandanta i potčinjenih mu u kome se njegova komandna sposobnost ispoljava u vidu sposobnosti sinteze njihovih znanja kao osnove za donošenje odluke i u vidu ličnog uticaja na svakog

od njih da se ispolji kao subjekt u izvršavanju zadataka koji proizlaze iz odluke.

Tako se pod uticajem karaktera savremene ratne tehnike menja ne samo stručni profil vojnih starešina, postajući sve više raznovrsno specijalistički, nego se u okviru komandnog odnosa, kao osnovnog društvenog odnosa u oružanoj borbi, zahteva *i takvo mišljenje, i takvo odlučivanje, i takvo delovanje* u kojima se svaki pojedinac ispoljava kao *inicijativni subjekt*. To je, takođe, jedna od karakteristika savremene ratne veštine po kojoj se ona bitno razlikuje od tradicionalističke.

Ovo naročito važi za našu ratnu veštinu. Jer, i kada je reč o koncipiranju i realizaciji strategije odvrćanja agresije i o strategiji vođenja opštenarodnog odbrambenog rata, ona se ispoljava kao sposobnost svih nivoa rukovođenja i komandovanja u sistemu opštenarodne odbrane da objedinjavaju inicijativnu sposobnost svih subjekata tog sistema u jačanju odbrambene moći zemlje u mirnodopskim uslovima (strategija odvrćanja), a u ratu da objedinjavaju te sposobnosti za suprotstavljanje agresoru oružanom borbom i svim drugim oblicima otpora. Posmatrana sa stanovišta ovakvog njenog zadatka, ona je i po *načinu* promišljanja društvene stvarnosti i po *broju i karakteru pitanja* na koje traži odgovore bitno različita od tradicionalističke ratne veštine.

Četvrta kvalitativna promena materijalno-tehničkog činioca je u tome što uslovljava – *promenu strukture oružanih snaga smerom neprekidnog smanjivanja njihovog borbenog dela i povećavanja neborbenog*.

Koliko je taj proces napredovao dovoljno je podsetiti na podatak da su američki istraživači rata u Vijetnamu utvrdili da je samo 14 odsto ljudstva američkih snaga ostvarivalo vatreni kontakt sa protivnikom, tj. bio je *borbeni* deo. Sav ostali deo bio je angažovan na zadacima čijim izvršavanjem se obezbeđivalo dejstvo borbenog dela, što znači bio je *neborbeni* deo.

Zbog toga se problematika svih oblika borbenih dejstava radikalno izmenila u dvostrukom smislu: (1) vatrena i manevarska moć jedinica izražena u performansama ratne tehnike u njihovom sastavu samo je potencijalna, a ne i stvarna moć, jer neposredno zavisi od sposobnosti neborbenog dela ljudskog činioca da obezbedi uslove upotrebe te tehnike; (2) ukoliko su oružane snage na višem stepenu

tehničke opremljenosti, utoliko im je neborbeni deo veći, pa utoliko postaju ranjivije, jer protivničke snage i malog sastava i tehnički inferiornije mogu značajno da destruiraju njihov neborbeni deo, a ako protivnik vodi opštenarodni odbrambeni rat, ta se destrukcija postiže i raznim oblicima neoružanog otpora stanovništva. Ratna veština, koja na tradicionalistički način promišlja odnos snaga i oblike borbenih dejstava, nesposobna je da uzima u obzir ovu posledicu razvoja materijalno-tehničkog činioća. To je jedan od značajnih razloga neefikasnosti takve ratne veštine u svim ratovima druge polovine XX veka.

Peta kvalitativna promena materijalno-tehničkog činioća je – *sve izraženije »moralno rabaćenje«* oružja i ratne opreme.

Ovde preuzimamo pojam »moralno rabaćenje« od Marksa. On je njime označavao pojavu da se neka sredstva za proizvodnju izbacuju iz proizvodnog procesa ne zato što su izrabacena, pa zato više neupotrebljiva, nego zato što su tehnički zastarela. Danas generacije pojedinih vrsta oružja i ratne opreme bivaju izbacivane iz materijalnih formacija jedinica i zamenjuju se novim, a da nisu ni upotrebljena, sem za obuku. To je posledica trke u naoružavanju koju su decenijama generirale, pre svega, supersile svojom politikom sa pozicija sile. Ratne veštine svih zemalja morale su se određivati prema ovoj karakteristici materijalno-tehničkog činioća. Činile su to opredeljujući se za jednu od tri koncepcijske orijentacije o kojima je bilo reći u prikazu prve kvalitativne promene materijalno-tehničkog činioća.

Na kraju izlaganja kvalitativnih promena materijalno-tehničkog činioća, relevantnih za karakter i ulogu ratne veštine kao misaone i praktične delatnosti, treba istaći i činjenicu da on svojim performansama – *bitno menja prostor i vreme kao činioce oružane borbe*.

U pitanju su nove karakteristike i prostora i vremena koje ratna veština prošlih epoha nije ni naslućivala. Takve karakteristike *prostora* su: (1) posmatrano sa stanovišta tehničkih mogućnosti velikih sila, posebno supersila, prostor je postao planetarni u sve njegove četiri dimenzije; (2) upotrebom savremene ratne tehnike nestaju granice između fronta i pozadine, pa cela teritorija svake zaraćene strane postaje ratište, bez obzira na prostiranje i pomeranje linije frontalnog sukoba glavnine oružanih snaga, što zahteva da se sve strukture stanovništva na različite načine per-

manentno ispoljavaju kao aktivni činilac rata. Zbog toga ratna veština mora da odgovara na mnoga pitanja koja se nisu postavljala pred nju u prethodnim vekovima.

Vreme i kao trajanje i kao prirodni uslovi, takođe, dobija nova značenja. Zbog mogućnosti strategijskih raketnih snaga vremenski interval od 15 minuta poprima značenje strategijski značajnog intervala. U takvim uslovima klasični odnos politika – ratna veština (strategija) objektivno je neodrživ, jer ni jedna od njih nije dovoljno kvalifikovana za samostalno donošenje svrsishodnih odluka. Odluke mogu biti svrsishodne samo kao rezultat zajedničkog humanističkog, politički i vojnički mudrog promišljanja konkretne situacije.

Ali, nisu u pitanju samo mogućnosti raketnih nuklearnih snaga. Mogućnosti i konvencionalne ratne tehnike (vatrene mogućnosti avijacije, mogućnosti izvođenja vertikalnih manevara velikim snagama na velikim udaljenostima u kratkim vremenskim intervalima, manevarske mogućnosti tenkovskih i motomehanizovanih jedinica) jesu takve da zahtevaju na svim nivoima odlučivanja kompleksnu proceduru situacije, što znači ne samo odnos snaga borbenih jedinica već i celine miljea društvene stvarnosti u kojoj one dejstvuju. Pred takvom vrstom zadataka ratna veština ranijih istorijskih epoha nije se nalazila.

Budući da su promene u ljudskom i materijalno-tehničkom činiocu rata (oružane borbe) objektivna osnova nastanka i razvoja savremene ratne veštine kao misaone i praktične delatnosti, moguće je, posle izloženog, izvesti njeno *opšte* određenje.

To je ratna veština koja uočava i uvažava činjenicu da su sve tradicionalne varijante odnosa politika – ratna veština (a one se, kako je poznato, kreću na dijapazonu od one u kojoj je ratna veština puko sredstvo politike, do one u kojoj se politika svodi na vojnu silu) danas istorijski nepromerene. I politika i ratna veština, kada danas polaze sa te osnove, nesposobne su da ostvare željene ciljeve.

Promene ljudskog i materijalno-tehničkog činioca nalažu da ratna veština bude *organski* deo politike u smislu: da *politika* neprekidno mora raspolagati sposobnošću *vojnog* promišljanja društvene stvarnosti, a *ratna veština* sposobnošću *političkog* promišljanja konstituisanja i upotrebe oružanih snaga, te celine društvene stvarnosti. Zbog toga se ratna veština našla pred zadatkom *drukčijeg sopstvenog*

promišljanja brojnih pitanja, koja tradicionalna ratna veština nije rešavala.

Iako se probijao, i danas se još uvek probija, kroz snažne ideološke barijere, proces ovakvog *spajanja* politike i ratne veštine dosta je napredovao. Najvažnije njegove manifestacije su ove:

– *vojno-politički karakter nuklearne strategije*. Primenjuje se na frontu borbe za ostvarivanje primarnog egzistencijalno-civilizacijskog cilja – sprečavanje samouništenja čovečanstva. Njeni akteri su učesnici na pregovorima o nuklearnom oružju – timovi diplomata i vojnih stručnjaka. Za površnog posmatrača to su samo diplomatske akcije. Ali one nisu samo to. U formi diplomatskih pregovora tu se stvarno sučeljavaju ratne veštine strana u pregovorima, jer su teme pregovora: procena odnosa snaga u oružju, njegov razvoj i mogućnosti upotrebe, dakle teme koje pripadaju ratnoj veštini;

– *unutrašnja politizacija oružanih snaga*, bez obzira kakvim društvima pripadale. Posledica je opisanih promena ljudskog činioca. Od svih nivoa komandovanja zahteva se: (1) sposobnost da se političkom mobilizacijom svog ljudstva služe kao najznačajnijim ishodištem njihovog borbenog morala, i (2) sposobnost primene propagandno-psiholoških dejstava prema protivniku kao jednog od značajnih sredstava slabljenja i razbijanja protivničkih snaga. Zbog toga je sposobnost političkog promišljanja borbenih situacija postala jedna od primarnih kvaliteta komandne sposobnosti, a ona je svakako esencijalni izraz ratne veštine;

– *sposobnost kompleksne procene sopstvenih i protivničkih mogućnosti koje proizlaze iz karaktera rata*. Taj zahtev proizlazi iz nove dijalektike odnosa oružje – cilj rata, a značajna je za sve nivoe rukovođenja i komandovanja, posebno više. Navedena su dva reprezentativna primera ove dijalektike. Veoma je zanimljiv i indikativan najsvežiji: angažovanje sovjetskih oružanih snaga u Avganistanu. Njihova ratna veština, uprkos desetogodišnjim naporima, pokazala se nesposobnom da ostvari postavljeni cilj. U tom smislu ovaj primer sličan je opisanom američkom angažovanju u Vijetnamu. Ali, prema objavljenim podacima, on je u jednom segmentu *bitno različit* od američkog angažovanja u Vijetnamu. Vatreni zagovornici rata u Vijetnamu bili su predstavnici Pentagona. Oficijelni sovjetski predstavnici objavili su da su sovjetske trupe upućene u Avganistan po

odluci političkog vrha države, uprkos tome što je Generalštab sovjetskih oružanih snaga ukazivao na nesvrshodnost takvog koraka. Prema tome, američko angažovanje u Vijetnamu temeljilo se na neuvažavanju nove dijalektike odnosa oružja – cilj rata od strane kreatora ratne veštine, što znači na njihovoj nesposobnosti političkog promišljanja, a sovjetsko angažovanje u Avganistanu temeljilo se na neuvažavanju ove dijalektike od strane politike, što znači na njenoj nesposobnosti vojnog promišljanja;

– *sposobnost da se uzimaju u obzir, podstiču i objedinjavaju sve mogućnosti ispoljavanja stanovništva kao subjekta rata*, tj. mogućnosti njegovog uključivanja u aktivnosti kojima se stvaraju uslovi za dejstva oružanih snaga (koje smo već nabrajali) i mogućnosti pružanja oblika neoružanog otpora kao oblika sadejstva oružanim snagama. Ta se sposobnost zahteva čak i od komandi taktičkog nivoa, a za više nivoe rukovođenja i komandovanja od posebnog je značaja;

– *zamena, u prethodnim epohama dominirajućeg, instrumentalističkog duha mišljenja i delovanja duhom lične motivisanosti svih učesnika u borbi da se pronalaze najbolja rešenja*. Ustupanje sopstvene misli i volje pretpostavljenom i mehaničko delovanje u izvršavanju naređenja – suština je duha tradicionalističke ratne veštine. Suština duha savremene ratne veštine jeste – utemeljenje komandnih odluka na kolektivnoj pameti komandi i nastojanje svakog učesnika u borbi da snagom sopstvene misli i volje teži izvršenju naređenja, što rezultira inicijativnim dejstvom masovnih razmera. Ovaj proces prevladavanja vojnotradicionalističkog duha vojnosavremenim mišljenjem naznačen je ovde samo kao opšti trend, a on se u svakoj pojedinoj zemlji različito ispoljava. Te razlike se kreću u dijapazonu od slučajeva u kojima se motivisanost pripadnika oružanih snaga za izvršavanje naređenja postiže njihovom ideološko-političkom i psihološkom manipulacijom do slučajeva armija u kojima se uspostavljaju takvi unutrašnji odnosi iz kojih proizlazi stvarni individualni subjektivitet starešina i vojnika i subjektivitet jedinica kao borbenih kolektiva. Nisu retki slučajevi osciliranja tog procesa.

Treba obratiti pažnju na to da smo dosadašnjim izlaganjem, na *nivou opšte teorijske ravni* i na krajnje sažet način, utvrdili: istorijski kvalitativno novu osnovu koja stvara savremenu ratnu veštinu kao bitno različitu od tradiciona-

lističke, suštinu savremene ratne veštine i aktuelne trendove njenog ispoljavanja. U stvarnosti ona se kao takva javlja u ovoj ili onoj meri, na ovaj ili onaj način, u vidu konkretnih ratnih veština pojedinih zemalja. Da li se, u kojoj meri i na koji način ostvaruje – zavisi od brojnih činilaca, među kojima su najvažniji: karakter vladajućih snaga dotične zemlje, njihovi interesi i sposobnost teorijske misli da se oslobodi tutorstva tradicionalističkog shvatanja.

Izložene činjenice o nastanku i razvoju istorijski kvalitativno nove osnove ratne veštine i proces konstituisanja savremene ratne veštine koju ona proizvodi, vode ka paradoksalnom zaključku: druga polovina XX veka je onaj istorijski momenat u kome ratna veština – kao naučna disciplina koja izučava pripremu i vođenje oružane borbe – otkriva neophodnost i mogućnost prevladavanja rata kao oblika ispoljavanja društvenih protivrečnosti i predstavlja oslonac progresivnim društvenim snagama za delovanje tim smerom. Opravdano je to nazvati *momentom dijalektičkog paradoksa* razvoja ratne veštine, kao osobene misli i prakse, u kome se ona *preobražava* iz instrumentalne misli, koja je sa svoje strane podsticala vođenje ratova, neprekidno povećavajući efikasnost vojne sile kao sredstva politike, u misao koja u svom *najvišem dometu* sopstvenim uvidom u društvenu stvarnost doprinosi *osposobljavanju politike* da dolazi do saznanja o neophodnosti i mogućnosti prevladavanja rata kao njenog sredstva. Međutim, ka tom dometu ona se probija sporo, najčešće kroz protivrečnosti procesa sopstvenog razvoja. Zato bi ovde izložene određenje savremene ratne veštine ostalo nepotpuno ako se ne bi naznačile i protivrečnosti tog procesa i mogućnosti njihovog prevladavanja.

PROTIVUREČNOSTI RAZVOJA SAVREMENE RATNE VEŠTINE I NJIHOVO PREVLAĐAVANJE

Posmatrano u svetskim razmerama, zajednička karakteristika različitih vidova ispoljavanja protivrečnosti savremene ratne veštine je u tome što su, s jedne strane, izraz uvažavanja činjenice da neposredna upotreba vojne sile u današnjem svetu može imati za posledicu samouništenje čovečanstva i da je sve manje efikasno sredstvo politike sa pozicija sile, a s druge strane su izraz nastojanja pronalazjenja strategija koje bi i u takvim uslovima učinile vojnu

silu racionalnim i efikasnim sredstvom politike sa pozicija sile. Tri su osnovna vida ispoljavanja te protivrečnosti: (1) strategije ravnoteže straha, (2) strategije dozirane upotrebe vojne sile i (3) povećana mogućnost konstituisanja i delovanja vojne vlasti kao osamostaljenog političkog činioca sa sopstvenim parcijalnim interesom.

O strategijama ravnoteže straha bilo je reći. Da podsetimo na izvedeni zaključak: one su savremene i humanističke u tom smislu što su izraz saznanja i uvažavanja objektivno postojeće opasnosti samouništenja ljudske civilizacije, pa teže sprečiti takav čin, a nehumane, nedovoljno politički i vojnički mudre zato što svojim rešenjima neprekidno generiraju sve iracionalniju trku u naoružavanju, koja deluje kao sve značajniji ograničavajući činilac razvoja ljudskog društva, i radikalno ne otklanjaju opasnost samouništenja čovečanstva.

Te strategije su dominirajuće strategije perioda hladnog rata. Po njihovim načelima neprekidno su se konfrontirali nuklearni blokovski potencijali, ali ne aktiviranjem detonatora nuklearnih bojnih glava, nego postupkom »moralnog rabaćenja« tih potencijala. Zato je posledica primene ovih strategija iracionalna: angažovani su ogromni naučni potencijali i utrošena ogromna sredstva za proizvodnju oružja sposobnog da više desetina puta uništi život na zemlji, a da se njime ne može postići vojnička pobeda. Politika detanta je izraz priznanja tog besmisla i nastojanja da se on prevlada. Ali, dugogodišnje duboke oscilacije te politike dokaz su da čovečanstvo ni brzo ni lako ne prevladava ovaj vid protivrečnosti savremene ratne veštine.

Inicijative Sovjetskog Saveza za obuzdavanje trke u naoružavanju i smanjivanju blokovske vojne konfrontacije, inspirisane duhom perestrojke, nagoveštavaju bitno nove mogućnosti prevladavanja ovog vida protivrečnosti savremene ratne veštine. Ukoliko se taj proces nastavi i bude prihvaćen od suparničke blokovske strane, bio bi to istorijski presudan momenat prevladavanja ove protivrečnosti, što znači plod pobeđe mišljenja koje predstavlja sintezu humanističkog shvatanja, političke mudrosti i savremene vojne kompetentnosti.

Paralelno sa strategijama ravnoteže straha, javljaju se razne strategije dozirane upotrebe vojne sile. Najpoznatije su: strategija ograničenog rata; upotreba oružanih snaga u okviru strategije specijalnog rata; vojne intervencije ogra-

ničenog cilja kao postupak ostvarivanja strategije podele interesnih sfera globalnih razmera, ili stvaranja interesnih sfera regionalnih razmera; strategija sukoba niskog intenziteta.

Suštinska karakteristika ovih strategija je da po načinu upotrebe oružanih snaga i njihovoj konstituciji pripadaju savremenoj ratnoj veštini, a po ciljevima koji se žele njima postići protivreče joj kao misli koja vodi ka prevladavanju rata.

Po načinu upotrebe oružanih snaga ove strategije pripadaju savremenoj ratnoj veštini iz dva razloga: (1) zato što se primenjuje takva upotreba oružanih snaga kojom se želi izbeći opšta vojna konfrontacija svetskih razmera, i (2) zato što se na neposrednu upotrebu oružanih snaga ne računa kao na osnovno sredstvo za postizanje željenog cilja, već kao na značajno sredstvo kojim se postiže povoljnija pozicija za ostvarivanje željenog cilja političkim sredstvima.

Po konstituciji kontingenta oružanih snaga koji se upotrebljava, ove strategije pripadaju savremenoj ratnoj veštini zato što se njegova struktura tako profiliše da je sposoban i za neposredno političko i psihološko delovanje na teritoriji na koju se upućuje za ostvarivanje željenog cilja.

Po ciljevima koji se žele postići tim strategijama one su doboko protivrečne savremenoj ratnoj veštini zato što predstavljaju izraz nastojanja određenih društvenih snaga u pronalaženju načina da se i u savremenim uslovima služe neposrednom upotrebom vojne sile kao sredstvom politike sa pozicija sile, čime otežavaju i usporavaju proces prevladavanja rata kao oblika ispoljavanja društvenih protivrečnosti.

Opisana obeležja tih strategija ukazuju na to da je njihovo ishodište takva politika sa pozicija sile u kojoj su vojnici ne samo njeni izvršioci već i njeni kreatori kao stručnjaci za upotrebu vojne sile kojom se povećavaju mogućnosti da se željeni cilj ostvari političkim sredstvima, a ne oružjem kao glavnim sredstvom. Takva politika je na delu širom sveta. To svedoči da postoje brojne snage čijim interesima ona odgovara i da postoje takve konstelacije odnosa u međunarodnoj zajednici u kojima ona može još uvek postizati željene ciljeve. Zato je opravdano pretpostaviti da će ovaj protivrečni vid savremene ratne veštine biti još dugo na istorijskoj sceni.

Treći vid ispoljavanja protivrečnosti savremene ratne veštine jeste posledica procesa unutrašnje politizacije savremenih armija. Mogućnosti izrastanja vojne vlasti u osamostaljeni politički činilac postojale su i pre unutrašnje politizacije armije. Ta je pojava bila naročito izražena u zemljama Latinske Amerike. Unutrašnjom politizacijom armija stvaraju se dodatne mogućnosti za takvo konstituisanje i delovanje vojne vlasti, jer armija poprma više karakteristika političke organizacije: ima snažan profesionalni politički aparat za razvijanje željene političke svesti i motivisanosti svojih pripadnika; raspolaže, takođe, aparatom i moćnim sredstvima za političko delovanje u društvu, pa i u inostranstvu. Na tu činjenicu sjajno je ukazao na primeru Pentagona Rajt Mils u svom delu »Elita vlasti« još davnih pedesetih godina.

Razlog za osamostaljivanje vojne vlasti kao političkog činioca jeste njena težnja za obezbeđivanjem privilegovanog elitističkog položaja u društvu. Ta težnja neposredno je povezana sa ratnom veštinom, jer protagonisti takvog interesa, kao stvaraoci ratne veštine, preferiraju opisane strategije budući da im one obezbeđuju željeni privilegovani položaj u društvu. Na taj način se stvaraju barijere razvoju savremene ratne veštine ka njenom najvišem dometu, tj. kao misli koja sopstvenim uvidom u stvarnost dolazi do saznanja o potrebi i mogućnosti prevladavanja rata kao oblika ispoljavanja društvenih protivrečnosti i deluje tim smerom.

Ali, unutrašnja politizacija vojne organizacije ne mora da vodi ka osamostaljivanju vojne vlasti kao od društva otuđenog političkog činioca. Naprotiv, ta politizacija može za posledicu imati – *dijametralno oprečan* rezultat: njeno konstituisanje u činioca čiji je interes, pa zato i njegova misao i delovanje usmereni ka prevladavanju politike sa pozicija sile, a što znači i prevladavanju rata kao oblika ispoljavanja društvenih protivrečnosti. Staviše: unutrašnja politizacija vojne organizacije nužan je uslov za prevladavanje tradicionalističkog duha ratne veštine kojim se čovek negira kao društveni subjekt duhom savremene ratne veštine kojim se on afirmiše kao takav subjekt, jer se samo iz takvog duha može razviti misao sposobna da shvati i uvaži produbljenost društvenog karaktera vojne sile u savremenim uslovima i na osnovu toga otkrije neophodnost i mogućnost njenog prevladavanja.

NAŠA RATNA VEŠTINA – REPREZENTATIVAN PRIMER SAVREMENE RATNE VEŠTINE

Nastanak i razvoj naše ratne veštine jedan je od primera koji to potvrđuju. Njeno ishodište je duh *antitradicionalističkog* promišljanja društvene stvarnosti u kojoj je nastala. O tome svedoči činjenica da je nastala iz traženja odgovora na pitanje: kako jedan narodnooslobodilački pokret (što znači takav društveni subjekt koji se ne konstituiše opresivnom energijom), u uslovima krajnje teške okupacije, može konstituisati sopstvenu vojnu silu, svoju armiju i njenu ratnu veštinu, i tući velike, tehnički dobro opremljene snage okupatora. Tradicionalistička misao – bila nošena i patriotizmom – takvo pitanje nije mogla ni postaviti, jer za nju u takvoj društvenoj stvarnosti nije postojao nijedan nužan uslov za stvaranje armije i vođenje oružane borbe širih razmera: vojska bivše države bila je potpuno razbijena, pokret nije raspolagao oružjem ni drugim elementima materijalno-tehničkog činioca, nije postojao sopstveni prostor, jer je celu teritoriju zemlje zaposeo okupator jakim snagama.

Nepostojeće mogućnosti za tradicionalističku misao otkrila je i ostvarila od nje bitno drukčija misao – *revolucionarna*. Ona je ishodišna tačka konstituisanja naoružanog naroda, pa zato i njegove ratne veštine kojom je u jednoj maloj zemlji stvorena dobrovoljačka narodnooslobodilačka armija od 800.000 visoko politiziranih boraca – svrstana u formacijske oblike od partizanskih odreda do strategijskih sastava kao što su armije – sposobna da u svim, pa i najtežim, etapama rata nalazi rešenja koja su vodila putem pobede. Rezultat dotad nezabeležen u istoriji.

Prema tome, kada našu ratnu veštinu iz narodnooslobodilačkog rata posmatramo sa stanovišta izloženog opšteg određenja savremene ratne veštine, veoma je uočljivo da je ona njen reprezentativni primer. Ona je zanimljiva i po tome što se kvalitativno novi odnos između politike i ratne veštine izrazio snažno i u personaliziranom vidu. Personalizirani izraz tog odnosa je Tito: jedna ličnost objedinjavala je istinski delatno, a ne samo institucionalno, i ulogu političkog vođe i ulogu vrhovnog komandanta.

U posleratnom periodu, kao izraz koncepcije opštenarodne odbrane, naša ratna veština je u trostrukom smislu reprezentativan primer savremene ratne veštine: (1) po ci-

ljevima kojima teži, (2) po svom doprinosu ostvarivanju strategije odvrćanja od agresije i (3) po svom duhu i društvenoj ulozi.

Po ciljevima kojima teži, naša ratna veština je u punom smislu savremena ratna veština zato što se dosledno i aktivno suprotstavlja politici sa pozicija sile. Za nju je prevladavanje takve politike opšta bitna civilizacijska nužnost i mogućnost savremenog sveta, aktivna miroljubiva koegzistencija put njenog prevladavanja, očuvanje svetskog mira nužni uslov borbe za socijalizam, a odbrana nezavisnosti i suverenosti zemlje nužan uslov ostvarivanja neotuđivog prava i dužnosti Jugoslavije kao i svih zemalja i naroda sveta da budu samostalni činoci demokratizacije međunarodnih odnosa.

Jedno od bitnih načela ostvarivanja tih ciljeva jeste uspešnost u ostvarivanju strategije odvrćanja od agresije. Suština ove strategije je izgrađivanje takve odbrambene moći zemlje u mirnodopskim uslovima, osloncem pre svega na sopstvene snage, koja svedoči o spremnosti i sposobnosti odlučnog oružanog suprotstavljanja svakom pokušaju vojne agresije na Jugoslaviju. Ukoliko su takva spremnost i sposobnost očiglednije utoliko deluju kao ubedljiviji dokaz da vojna agresija na Jugoslaviju nije svrsishodna. Spremnost i odlučnost našeg društva da neprekidno razvija visoke borbene sposobnosti svojih oružanih snaga i spremnost svih ostalih elemenata sistema opštenarodne odbrane za ostvarivanje svoje uloge u opštenarodnom odbrambenom ratu predstavlja najpouzdaniji način suprotstavljanja pokušajima ostvarivanja agresivnih aspiracija prema Jugoslaviji. Takva strategija je u isto vreme aktivno angažovanje u borbi za očuvanje svetskog mira.

Po svom duhu i društvenoj ulozi naša ratna veština je, takođe, u punom smislu savremena ratna veština zato što afirmiše čoveka kao subjekta u odbrambenoj sferi društva. Ideja socijalističkog samoupravljanja ne bi mogla biti realan idejni i naučnoteorijski osnov razvoja Jugoslavije kao autentičnog socijalističkog društva ukoliko ne bi odgovarala i na pitanje: kako organizovati njegovu odbrambenu sferu. Konceptija opštenarodne odbrane odgovara na to pitanje i zato je njen imanentni deo. Samim tim teorija opštenarodne odbrane, koja teži naučno utemeljiti misao i praksu odbrambenog organizovanja društva primerenim toj koncepciji, jeste *činilac razvoja* ideje socijalističkog sa-

moupravljanja. Ratna veština je *esencijalni* deo opštenarodne odbrane, jer je pozvana da odgovara na pitanje: kako energiju naoružanog naroda oblikovati kao sposobnost vođenja oružane borbe.

Zato se postavlja pitanje: da li teorija opštenarodne odbrane može biti činilac razvoja ideje socijalističkog samoupravljanja, a da to nije i njen esencijalni deo? Odgovor je negativan, jer je svaki drugi nelogičan. Logično je jedino da naša ratna veština, tražeći odgovor na pitanje kako energiju naoružanog naroda oblikovati kao sposobnost vođenja oružane borbe, daje sopstveni doprinos jednom od bitnih segmenata ideje socijalističkog samoupravljanja.

Ona to čini kao posebna naučna disciplina. Najznačajnija implikacija te činjenice jeste da kao naučna disciplina polazi sa teorijskog stanovišta da opštenarodna odbrana pruža posebne mogućnosti vođenja oružane borbe. One proizlaze iz karaktera njenog društvenog bića, a to dalje znači da je takvo stanovište jedno od bitnih teorijsko-metodoloških polazišta konstituisanja njenog predmeta.

Istraživačkim uvidom u tokove društvene stvarnosti, relevantne za mogućnost vođenja oružane borbe, ostvaruje se to teorijsko-metodološko polazište. Zato naša ratna veština mora imati *sopstveni* teorijsko-istraživački odnos prema aktuelnim tokovima društvene stvarnosti, pitajući se: kakve mogućnosti iz njih proizlaze za konstituisanje ljudskog i materijalno-tehničkog činioca, prostora i vremena, kao osnovnih činilaca oružane borbe. Pri tome ona sazna je, istražuje i uvažava prikazane kvalitativne promene ljudskog i materijalno-tehničkog činioca, prostora i vremena kao opštih tendencija u savremenom svetu. Ali, mora ići i značajan korak dalje. Mora otkrivati i objašnjavati promene svih tih činilaca koje proizlaze iz osobenosti društvenog bića opštenarodne odbrane.

Razume se, postupajući tako, uzima u obzir i uvažava rezultate svih drugih naučnih disciplina koje sa stanovišta svog predmeta istraživanja zahvataju problematiku opštenarodne odbrane. Ali, ako ne bi imala i sopstveni uvid u društvenu stvarnost, posmatrajući je sa naznačenog teorijsko-metodološkog polazišta, ne bi bila sposobna uzimati u obzir i uvažavati te rezultate, a pogotovo ne bi mogla otkrivati one karakteristike te stvarnosti koje predstavljaju kvalitativno nove uslove za ispoljavanje zakonitosti oružane borbe.

Zbog ograničenosti prostora, pokažimo to sažeto na dva primera. Prvi je – sposobnost kompleksne procene sopstvenih i protivničkih mogućnosti koje proizlaze iz karaktera rata. Bez političkog, ekonomskog, sociološkog, psihološkog, istorijskog i pravnog promišljanja tih mogućnosti, vojna strategija sama za sebe ne može valjano utvrditi te mogućnosti. Ali, kao nauka koja proučava zakonitosti oružane borbe, ratna veština mora dati posebno značajan sopstveni doprinos proceni tih mogućnosti. Jer, ona je napozvanija da odgovara na pitanje: kako se nova dijalektika odnosa oružje – cilj rata ispoljava u opštenarodnoj odbrani i u opštenarodnom odbrambenom ratu. Ako ne bi odgovarala na to pitanje, njeno izlaganje načela vođenja oružane borbe, oblika vojne organizacije i borbenih dejstava, bilo bi ili neka vrsta formalne ratne veštine (poput formalne sociologije), ili izlaganje koje odgovara etatiziranoj, a ne podruštvljenoj odbrani.

Drugi primer je – sposobnost otkrivanja mogućnosti ispoljavanja stanovništva kao subjekta rata. Danas svaka iole osavremenjena ratna veština ne svodi ljudski činilac rata na oružane snage. Ali, vrlo su različiti odgovori na pitanja: šta je ljudski činilac rata danas, kakve su mogućnosti njegovog konstituisanja i ispoljavanja. Različitost tih odgovora je prirodna, jer zavisi od karaktera društva kome dotična ratna veština pripada i od cilja rata, pa i od njene teorijske razvijenosti. U odgovorima na ta pitanja naša ratna veština polazi od činjenice da opštenarodna odbrana podrazumeva naoružani narod kao subjekt odbrane zemlje, odnosno rata. Njoj je poznato kako se konstituisao takav subjekt u narodnooslobodilačkom ratu i kakve je mogućnosti pokazao. Iako dragoceno, to saznanje nije dovoljno. Ona mora uvek iznova da odgovara na ta pitanja, jer se zbog promena društvene stvarnosti menja *objektivna osnova* mogućnosti konstituisanja i ispoljavanja takvog subjekta. Razume se, ona to čini uvažavajući ono što druge naučne discipline kažu o toj osnovi, ali njoj ostaje zadatak da, pored utvrđivanja oblika vojne organizacije (oružanih snaga) primerenih toj osnovi, utvrđuje i načine uključivanja stanovništva (neoružanog dela ljudskog činioca opštenarodne odbrane) u aktivnosti kojima se ostvaruju povoljni uslovi za dejstvo oružanih snaga i mogućnosti pružanja neoružanog otpora kao oblika sadejstva oružanim snagama, takođe primerenim toj osnovi. Zbog toga sopstveni ist-

raživački uvid u aktuelnu društvenu stvarnost radi ostvarivanja tih zadataka pripada njenom predmetu.

Kada danas, na osnovu takvog istraživačkog uvida, naša ratna veština ukazuje na pojave u društvenoj stvarnosti koje destruiraju osnovu mogućnosti konstituisanja i ispoljavanja naoružanog naroda, to je u suštini njeno antimilitarističko delovanje, iako se na pojavnoj strani dešava u vidu iznošenja mišljenja vojnih stručnjaka na javnoj sceni o pojavama izvan oružanih snaga, jer to ne čine radi ostvarivanja svojih parcijalnih interesa, već radi ukazivanja na pojave koje ugrožavaju odbrambenu moć zemlje, tekovine revolucije i reafirmaciju ideje socijalističkog samoupravljanja. Ne treba se čuditi što zastupnici tradicionalističke liberalističke misli takvo istupanje u javnosti profesionalnih vojnika doživljavaju kao militarističke aspiracije. Njihovo istorijski preživelo, tradicionalističko shvatanje, koje je bilo primereno devetnaestom veku, onemogućava im da shvate suštinu takvog angažovanja profesionalnih vojnika u zemlji sa sistemom opštenarodne odbrane.

Izložena teza o našoj ratnoj veštini, kao reprezentativnom primeru savremene ratne veštine, ne podrazumeva i tezu da se razvijala i razvija bez sopstvenih protivrečnosti. Tito, njen utemeljivač, našao je za potrebno da 1973. godine, povodom proslave 25-godišnjice »Vojnog dela«, naglasi da ni razvoj opštenarodne odbrane nije i ne može biti pravolinijski. Ali, protivrečnosti kroz koje se probijala i probija naša vojna misao drukčijeg su karaktera od opisanih protivrečnosti savremene ratne veštine, jer je naša ratna veština i po svom ishodištu i po aktuelnim ciljevima misao koja teži prevladavanju politike sa pozicija sile, pa se zato njene protivrečnosti javljaju u ova dva osnovna vida: (1) u vidu pojava nepravovremenog i nedovoljno radikalnog kritičkog odnosa prema uticajima tradicionalističkog shvatanja ratne veštine, i (2) u vidu pojava koje protivreče afirmaciji čoveka kao subjekta u vojnoj organizaciji, odnosno u sistemu opštenarodne odbrane, a uslovljene su protivrečnostima neophodnog visokog stepena institucionalizacije odbrambene sfere društva. Te se pojave i međusobno pothranjuju.

Vrlo je značajno uvažavati činjenicu da ni naša ratna veština, iako u svom izvornom izdanju antitradicionalistička, nije imuna od zamki vojnotradicionalističkog mišljenja i drugih pojava koje deluju kao prepreke u njenom razvoju

kao savremene ratne veštine, jer ni u jednoj oblasti društvenog života nije moguć pravolinijski, neprotivurečan razvoj. Ovom prilikom potkrepimo to jednom od značajnih protivrečnosti kroz koju je prošla naša ratna veština. Neposredni poratni period konstituisanja našeg društva bio je period revolucionarnog etatizma, karakterističan po tome što je opresivna snaga države dobijala na značaju. To je moralo imati za posledicu preferiranje te snage i u odbrambenoj sferi društva. Pored toga, u tom periodu naša vojna misao bila je izložena snažnom uticaju sovjetske vojne misli, čiji je autoritet bio ogroman zahvaljujući pobeđama Crvene armije nad glavnim snagama fašizma. Veoma mlada, ne stigavši teorijski svestrano promisliti i oblikovati sopstveno iskustvo naša vojna misao nije se mogla dovoljno kritički odnositi prema takvom autoritetu, pa je preuzimala i ono što nije bilo u skladu sa njenim izvornim duhom i ratnim iskustvom. Bilo je potrebno dosta vremena, mnogo napora, a pre svega novog hrabrog pionirskog mišljenja da se prevlada ta istorijskim uslovima nastala protivrečnost. Razvoj teorije i prakse opšenarodne odbrane bio je uspešan prodor iz nje, a u isto vreme i proces sučeljavanja sa novim protivrečnostima koje su proizlazile iz novih uslova razvoja.

Kada je u pitanju problem prevladavanja protivrečnosti ratne veštine kao osobene misli i prakse, važno je imati u vidu i ovu činjenicu: u mirnodopskim uslovima ograničene su mogućnosti stvarne, životne, tj. empirijske verifikacije vrednosti njenih teorijskih i doktrinarnih stavova i praktičnih rešenja. Ukoliko je društveni karakter vojne sile produbljeniji, utoliko je to teže. Zato je jedna od bitnih karakteristika savremene ratne veštine naglašen kritički odnos prema svemu što postiže u mirnodopskim uslovima. Činjenica je da su oružane snage SFRJ u svim slučajevima neposrednog ugrožavanja Jugoslavije od spoljnih opasnosti ispoljile visok stepen borbene spremnosti i sposobnosti po načelima strategije odvracanja od agresije i da u današnjim uslovima aktivno deluju kao pouzdan, nepokolebljiv činilac stabilnosti društva na reformskom kursu očuvanja tekovina revolucije i reafirmacije socijalističkog samoupravljanja. To ne može biti slučajno, pa je opravdano zaključiti da je naša vojna misao posedovala tu karakteristiku savremene ratne veštine.



Prikazane razlike između društvene biti tradicionalističke i savremene ratne veštine omogućavaju izvođenje ovih zaključaka opšteg teorijsko-metodološkog karaktera relevantnih za razumevanje društvene prirode vojne sile kao oblika društvene moći u današnjem svetu, pa zato i za razumevanje vojne organizacije, ratne veštine i odbrambene organizacije društva primerenih tom svetu.

– Stvarnost dvadesetog veka i posebno njegove druge polovine proizvela je istorijski kvalitativno novu osnovu konstituisanja i ispoljavanja vojne sile kao oblika društvene moći. Stoga saznanja ideologija i teorija koje su se razvile u prošlom veku nisu dovoljne za razumevanje rata, vojne sile, vojne organizacije, ratne veštine i odbrambene organizacije društva kao pojava današnjeg sveta. Dijalektički kritički odnos prema dostignućima tih ideologija i teorija i stavljanje težišta na istraživanje procesa stvaranja istorijski kvalitativno nove osnove konstituisanja i ispoljavanja vojne sile kao oblika društvene moći put je razumevanja rata, vojne organizacije, ratne veštine i odbrambene organizacije društva kao savremenih društvenih pojava.

– Pod dejstvom procesa stvaranja njene istorijski kvalitativno nove osnove, ratna veština se preobražava iz instrumentalne discipline – kao po sebi nepolitičke vrste delatnosti kojom se vojna sila pretvara u sredstvo politike – u organski deo politike u smislu: da politika neprekidno mora raspolagati sposobnošću vojnog promišljanja društvene stvarnosti, a ratna veština sposobnošću političkog promišljanja konstituisanja i upotrebe oružanih snaga. Najviši domet tog preobražaja je takva ratna veština koja sopstvenim uvidom u društvenu stvarnost doprinosi osposobljavanju politike da dolazi do saznanja o neophodnosti i mogućnosti prevladavanja rata kao njenog sredstva.

– U meri u kojoj je u nekom društvu na delu takva ratna veština, utoliko nastaje i kvalitativno novi odnos između društva i vojne organizacije (armije), nov u trostrukom smislu: (1) profesionalni pripadnici odbrambene sfere društva (vojna lica) postaju ravnopravni činioци političkog odlučivanja sa pripadnicima ostalih sfera društva; (2) vojnoodbrambeno organizovanje društva prestaje biti monopol vojnih profesionalaca, što ima za posledicu prevladavanje tradicionalističke društvene zatvorenosti vojnih institu-

cija i njihovu podložnost uticaju javnog mnjenja; (3) razvijenost unutrašnjeg života vojnih institucija kao jednog od bitnih činilaca njihove integrisanosti i borbenog morala, što ima za posledicu i zahtev za promenu profila nosilaca komandnih funkcija u smislu obaveze posedovanja i vojnostručne kompetentnosti i političke kvalifikovanosti i mudrosti, kao i zahtev za takav društveni položaj svakog pripadnika vojne organizacije koji mu omogućava ulogu subjekta u njenom delovanju.

– Ukoliko ratna veština nekog društva, kao savremena ratna veština, poseduje više sposobnosti za ostvarivanje sopstvenog uvida u društvenu stvarnost, utoliko ona – oslanjajući se i na dostignuća drugih naučnih disciplina – potpunije otkriva i utvrđuje političke, ekonomske, materijalne, tehničke, demografske, prirodne i duhovne mogućnosti zemlje za pružanje oružane i svih drugih oblika borbe protiv agresije, pa time deluje kao sve više stvaralački činilac definisanja celine odbrambene politike zemlje primerene aktuelnoj društvenoj stvarnosti, a takva politika je ne samo najpouzdanija za odbranu zemlje, već je i činilac borbe za svetski mir.

S U M M A R Y

TYO ESSENTIALLY DIFFERENT KINDS OF THE ART OF WAR

In the opening part of the article are presented premises of the thesis that the social reality of the second half of the 20th century produced a historically qualitatively new foundation for the development of the art of war as a peculiar thought and practice, and that upon this foundation a contemporary art of war is being developed that essentially differs from the one that was resulting from the social realities of the 17th and 19th centuries.

In the first part of the article the author points out causes of origin of traditionalistic art of war as instrumental discipline and non-political kind of activity by which the armed force is transformed to an instrument of politics by the concept policy-strategy-policy.

In the second and main part of the article is firstly presented the thesis that qualitative changes of the human and material-technical factor of war, which came about in the 20th century, are basic causes of origin of the contemporary art of war. Thereafter is postulated the essence of the contemporary art of war: it makes an organic part of politics in the sense that politics must always have on its disposal the abilities of the military to conceptualize social realities, while the art of war must make use of the abilities of politicians to conceptualize constituting the military power and its use.

In the third part is argued the thesis that the common characteristic of basic forms of contrarities of the contemporary art of war consists in that they represent on the one hand an expression of respect of the fact that the direct use of military power might result in self-destruction of humanity and that it makes increasingly less an instrument of power politics, while on the other hand they are an expression of an effort of finding out of strategies that would also in such conditions make the military power a rational and efficient instrument of power politics.

In the closing part of the article is reviewed our art of war as a representative example of the art of war.

R É S U M É

DES ARTS DE LA GUERRE ESSENTIELLEMENT DIFFÉRENTS

D'après les thèses exprimés dans l'introduction, la réalité sociale de la deuxième moitié du XX^e siècle avait produit une base historique qualitativement nouvelle du développement de l'art de la guerre en tant que pensée et pratique spécifique sur laquelle base se développe l'art de la guerre moderne radicalement différent de celui qui résulta de la réalité des XVIII^e et XIX^e siècles.

La première partie de l'oeuvre évoque les causes de la naissance de l'art de la guerre traditionaliste comme étant une discipline instrumentale et sorte d'activité non-politique par laquelle la force militaire se transforme en moyen de la politique d'après la conception: politique-stratégie-politique.

La deuxième partie de l'oeuvre, qui représente à la fois sa partie centrale, comporte la thèse que les changements qualitatifs du facteur humain, matériel et technique de la guerre intervenus au XX^e siècle, sont les causes fondamentales de la naissance de l'art de la guerre moderne. Ensuite, on détermine l'essence de l'art de la guerre moderne: c'est partie organique de la politique dans le sens où cette dernière doit sans cesse être capable de traitement militaire de la réalité sociale, alors que l'art de la guerre doit être apte à apprehender d'une façon politique la constitution et l'emploi de la force militaire.

Dans la troisième partie, on explique la thèse que la caractéristique commune des aspects fondamentaux des contradictions de l'art de la guerre moderne se voit dans le fait que celles-ci sont, d'une part, l'expression du respect du fait que l'utilisation immédiate de la force militaire peut avoir comme conséquence l'autodestruction de l'humanité et qu'elles sont de moins en moins un moyen politique efficace s'en tenant aux positions de force; d'autre part, elles sont l'expression des efforts de recherche de stratégies pouvant rendre, même dans ces conditions-là, la force militaire en moyen rationnel et efficace de la politique à partir des positions de force.

À la fin, on considère l'art de la guerre yougoslave en tant qu'exemple représentatif de l'art de la guerre moderne.

Р Е З Ю М Е

ДВА СУЩЕСТВЕННО РАЗЛИЧНЫХ ВИДА ВОЕННЫХ ИСКУССТВ

Во вводящей части излагаются предпосылки тезиса, в согласии с которым общественная действительность второй половины 20 века произвела качественно новую основу развития военного искусства как особенной

мысли и практики, и что на этой основе развивается современное военное искусство, существенно отличающееся от того, которое проистекало из общественной действительности 18 и 19 веков.

В первой части указывается на причины возникновения традиционного военного искусства, как инструментальной дисциплины и аполитичного вида деятельности, при помощи которой военная сила превращается в оружие политики по концепции: политика – стратегия – политика.

Во второй основной части в начале излагается тезис, что качественные изменения человеческого и материально-технического факторов войны, происшедшие в 20 веке, являются основной причиной становления современного военного искусства. Затем утверждается сущность современного военного искусства: оно является органической частью политики в таком смысле, что политика постоянно должна обладать способностью военного размышления об общественной действительности, а военное искусство – способностью политического размышления об учреждении и употреблении военной силы.

В третьей части обосновывается тезис, что совместная характеристика основных видов противоречий в современном военном искусстве заключается в том, что они представляют собой, с одной стороны, выражение уважения факта о том, что непосредственное использование военной силы может иметь последствием самоуничтожение человечества и что она становится все менее эффективным средством политики с позиции силы, а с другой, выражение стремлений к изобретению таких стратегий, которые способствуют тому, чтобы военная сила в таких условиях стала рациональным и эффективным средством политики с позиции силы.

В конце рассматривается наше военное искусство как представительный пример военного искусства.